

Aleksandra Augstumu dziednīcas baznīca

Vladimirs Kuzņecovs

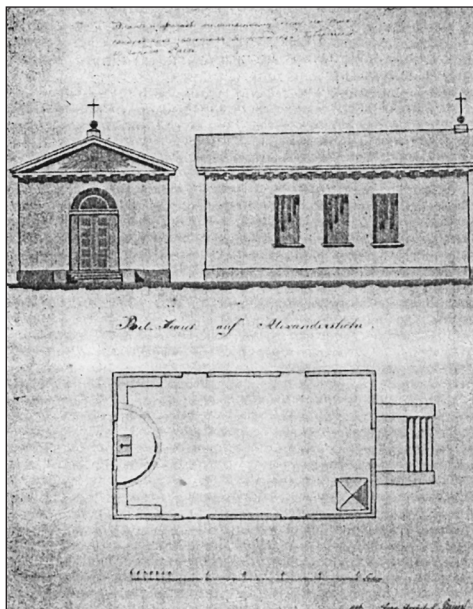
Tā saukto Dievam tikamo iestāžu atklāšana 1824. gadā Aleksandra Augstumos bija nozīmīgs notikums plašas iedzīvotāju grupas, galvenokārt nabagu un slimo apgādībā un ārstēšanā. Šīs iestādes ietvēra ne vien medicīniskas (psihiatrisko, venerisko, somatisko) nodaļas, bet arī vairākas sociālas iestādes – labošanas iestādes arestantiem, bezdarbniekiem un kļaidoņiem, kā arī nabagamību, kurā tika uzturēti gan nespējnieki, gan bērni un pusaudži. Visiem šiem dzīves atstumtajiem, kurus apsargāja apstākļos, kas atgādināja cietumu, bija nepieciešama ne vien medicīniskā un sociālā palīdzība, bet arī dvēseles dziedināšana, ko uzskatīja par nozīmīgu "morālās terapijas" (šodien mēs teiktu – psihoterapijas) paveidu.

Par mūsu dienās neesošo Aleksandra Augstumu dievnamu, kas 2006. gada maijā būtu svinējis savas iesvētīšanas 180. gadadienu, vēsture saglabājusi pieticīgu, mazpazīstamu Rīgas draudžu vēstures lappusi. Tā ir saistīta gan ar novada psihiatrijas vēsturi, gan arī ar paša novada vēsturi kopumā. Dievnama vēsture, ko mēs pirmoreiz mēģinām atainot šajā rakstā, no pašiem pirmsākumiem ir neskaidra. Jau 19. gadsimta 80. gados Aleksandra Augstumu administrācija savā atbildē Vidzemes sociālās aprūpes kolēģijai uz tās pieprasījumu bija spiesta konstatēt: "...par Aleksandra Augstumu baznīcu bija grūti savākt ziņas" [1]. Mūsdienu avīze "Svētdienas Rīts", atzīmējot Sarkandaugavas Sv. Trīsvienības draudzes 30 gadu jubileju 1999. gada 4. novembrī (22. oktobrī – pēc vecā stila), rakstīja: "...kā mums zināms no vēstures liecībām, Sv. Trīsvienības draudze oficiāli dibināta 1869. gada 22. oktobrī... 1871. gada februārī Rīgas pilsētas varas iestādes nodeva jaunās draudzes rīcībā koka baznīciņu (tagadējā Preobraženska pareizticīgo baznīca), kas bija uzcelta 1826. gadā. Ir pamats uzskatīt, ka pirms tam dievkalpojumi notika Aleksandra Augstumu slimnīcas telpās (tagad Sarkandaugavas Psihoneiroloģiskā slimnīca), kuras celtniecību pabeidza 1824. gadā" [2]. Tomēr agrīnā Aleksandra Augstumu dievnamu vēsture ir daļēji izklāstīta dokumentā, ko 1876. gada 5. augustā parakstīja Sarkandaugavas Sv. Trīsvienības luteriskās baznīcas administrācija. Saskaņā ar to, kā arī ar citiem tālāka avotiem, atklāšanas gadā (1824) Rīgas maģistrāts Aleksandra Augstumu iestādei dāvinājis prāvu

zemes gabalu lūgšanas nama un kapu ierīkošanai. Lidz dievnama būves pabeigšanai tā funkcijas veica lūgšanu istaba, kuru 1824. gadā iekārtoja, pateicoties Aleksandra Augstumu iestāžu Uzraudzības komitejai. Dievkalpojumus šajā lūgšanu istabā noturēja luterāņu Jāņa draudzes virsmācītājs J. H. Trejs (*J. H. Trey*, 1794–1849) vācu un latviešu valodā, un mācītājs Taubenheims (*Taubenheim*) igauņu valodā. No pilsētas pie saviem "garīgiem bērniem" brauca arī citi mācītāji [2]. Celtnes projekta arhitekts bija J. A. Špacīrs (*J. A. Spazier*, dz. ap 1790–miris pēc 1870), kurš nomainīja mirušo arhitektu K. F. Breitkreicu (*K. F. Breitkreuz*, 1781–1820), kas bija projektējis Aleksandra Augstumu iestāžu kompleksu. 1825.–1827. gadā Špacīrs aktīvi piedalījās Aleksandra Augstumu iestāžu paplašināšanā [3].

Pēc Sv. Trīsvienības baznīcas ziņām, dievnams tika uzcelts, izmantojot luterīcīgo savāktos ziedojumus (5000 rubļu). Darbuņēmuma līgumu parakstīja ar Rīgas tirgotāju Bornhauptu (*Bornhaupt*), kas agrāk (1819–1823) bija uzcēlis Aleksandra Augstumu iestāžu kompleksu. Dievnamu iesvētīja 1826. gada 31. maijā, piedaloties daudziem viesiem ar Rīgas civilgubernatoru priekšgalā, četrās tolaik izplatītās valodās – krievu, vācu, latviešu un igauņu. Sākumā dievnams bija paredzēts visām galvenajām konfesijām. Iesvētīšanas dievkalpojumu noturēja ģenerālsuperintendants Zontags (*K. G. Sonntag*, 1765–1827) un luterāņu draudžu mācītāji Trejs un Taubenheims, pareizticīgo virspriesteris Djakonovs u. c. Katolū baznīcas pārstāvji dievkalpojumos nepiedalījās, jo bija izvirzījuši īpašas prasības.

Dievkalpojumus pēc kārtas noturēja luterāņu un pareizticīgo mācītāji dažādās valodās. No 1826. līdz 1828. gadam katru ceturtdienu dievkalpojumus vadīja mācītājs Širrens (*Schirren*), vēlāk mācītāji mainījās. No 1851. gada kalpoja pastāvīgs mācītājs – Blumenbahs (*Blumenbach*) [4]. Pēc uzraudzības komitejas

Lūgšanas nams Aleksandra Augstumos
(Arhitekta J. Špacīra projekts, 1826)

atskaites datiem, 1826. gadā vairākums Aleksandra Augstumu iestādes iemītnieku, arī slimnieki, nespējnieki un arestanti, bija luterticīgi, otrā vietā bija pareizticīgie (1. tab.).

1. tab. Aleksandra Augstumu iestāžu iemītnieku konfesionālā piederība 1826. gadā (LVVA, 30. f., 2. apr., 7. lieta, 34. lp.)

Luterticīgie	219
Pareizticīgie	74
Katoļi	48
Vecticībnieki	2
Kalvinisti (reformāti)	4
Dažādi	31
Nezināmi	12
Kopā:	362 cilvēki

Pēc kāda vēliņa krievu autora ziņām, baznīca nosaukta Sv. Trīsvienības vārdā un tā bijusi "peticīga, zema koka ēka". Kāda laikabiedra uztverē baznīca bijusi "ļoti mājīga celtnē" [5]. 1824. gadā Aleksandra Augstumu iestāžu lūgšanas istabas atklāšanas laikā Rīgas Bībeles biedrība dāvinājusi tai Bībeles četrās valodās – latviešu, igauņu, vācu un zviedru valodā [6]. Daudz dāvanu baznīca saņēmusi iesvētīšanas laikā. Altārs bijis izgreznots ar dārgu samta pārklāju ar zelta rotājumiem – tas bijis A. Vērmanes (A. *Woermann*) dāvinājums. Virs altāra 1826. gadā bijusi Leonardo da Vinči slavenās freskas "Svētais vakarēdiens" kopija, kuru, iespējams, dāvinājis iestāžu ārsts R. Langenbeks (R. *Langenbeck*, 1772–1835), kurš ziedojis vēl vairākas citas svētbildes. Krucifiksu un altāra evaņģēliju senslāvu valodā greznā apvākojumā dāvinājis Rīgas tirgotājs Pastuhovs. Dievnamu rotājis arī pestītāja galvas ģipša bareljefs. Par ziedojumiem tika iegādātas nelielas ērģeles. 1826. gadā par ērģelnieku kalpojis kāds aprūpējamais. Baznīcas piederumu skaitā ietilpa vēl ģipša un sudraba krucifiksi, dievmaizišu trauki, sudraba kristāmtrauks (datēts ar 1868. g.), katafalks. Dievnamu apgaismoja divas lielas lustras un seši daudzžuburu svečturi.

Baznīcas pagalmā bijis 40 asu liels (viena ass līdzinās 1,7–1,8 kvadrātmetriem), to ietvēris vītoli un apšu dzīvzogs. Sākumā zvanu torņa nebija, bet dievnamam dāvinātais zvans bijis piekārts starp kokiem [7]. Dievnama atrašanās vietu kāds pareizticīgo avots (1878) raksturo šādi: "Kirka, kas atrodas uz laukuma iepretī Vidzemes sociālās aprūpes kolēģijas iestādēm Aleksandra Augstumos..." [8]. Galvenais ārsts (1884–89) J. Girgenšons (J. G. O. *Girgensohn*, 1833–?) raksta, ka dievnams bijis kapu tuvumā. Šie kapi līdz 1950. gadam atradās zemes gabalā starp dzelzceļu un Sarkandaugavas ielu, tagadējās Sv. Trīsvienības luterāņu baznīcas tuvumā [9]. Pēc iestāžu direktora (1879–84) ārsta E. Rutkovska (*Eduard Rutkovski*,

1831–1884) liecības, luterāņu dievkalpojumi (iespējams arī citi) bija galvenokārt paredzēti ciетumniekiem, kam bija jāaiziet no iestādes pēc pārmācību un darba nama likvidēšanas 19. gs. 70. gados [10].

Zīmīgas pārmaiņas Aleksandra Augstumu baznīcas vēsturē notika kopš 19. gs. 40. gadiem. Tās bija saistītas ar dažādiem demogrāfiskiem, sociālekonomiskiem un medicīniskiem faktoriem, kam bija arī reliģiozs un politisks raksturs. Sarkandaugavas rajonā notika straujš ekonomisko aktivitāšu pieaugums: tika ierīkoti moli, būvēti dambji, gar upi veidoti prospekti, padziļināts kuģu ceļš, izveidota ziemas osta. Nodibināti arī dažādi saimnieciskie uzņēmumi, piemēram, zāģētava un Vērmaņa jaunākā (*J. Ch. Woermann*, 1784–1843) čuguna rūpnīca, par kuras naudu dievnamam tika iekārtots. "19. gs. sākumā visas Daugavas grīvas, it īpaši Sarkandaugavas (Rīgas strādnieku nomales), intensīva attīstība pievilināja daudz cilvēku" [11]. Aleksandra Augstumu iestāde bija pārpildīta. 1837. gadā tajā tika uzcelts liels trīsstāvu darba nams, kuru pēc tā slēgšanas 1869. gadā pārveidoja par slimnīcu. Pakāpeniski, it īpaši pēc Dr. Brucera (*Gregor Brutzer*, 1834–1883) privātklīnikas (tajā uzņēma tikai ārstējamus pacientus) atklāšanas 1862. gadā, slimnīcas psihiatriskā nodaļa tika pārpildīta, to pārveidoja par patversmi hroniskiem slimniekiem. Šajā laikā (1860) lūgšanu namam piebūvēja zvanu torni un sakristeju [12]. Tomēr šī vecā baznīciņa, kas apkalpoja gan Aleksandra Augstumu iestāžu iemītniekus, gan arī arvien skaita ziņā pieaugošos apkārtnes iedzīvotājus, sen jau nespēja ietilpināt visus ticīgos, tāpēc 19. gs. 50. gados luterāņu un pareizticīgo (to balsis gan vēl skanēja klušu) baznīcu valdē radās doma par īpašas draudzes dibināšanu; to atbalstīja lielo fabriku vācu strādnieki un amatnieki. Šo draudzi pievienoja Doma draudzei, kurā uzņēma arī latviešu draudzes locekļus.

1857. gadā Domes draudzes mācītājs Haralds Pēlhavs (*Harald Poelchau*) ierosināja Rīgas Konsistorijas iecirkņa sinodē izveidot atsevišķu pastorātu un iestādi ar pastāvīgu mācītāja statusu. Šis priekšlikums sāka virzīties uz priekšu tikai 1866. gadā, kad Rīgas Rāte nodibināja komisiju, kuru vadīja birģermeistari Gross (*Gross*) un Millers (*Miller*) un rātskungi Berkholcs (*Berkholz*) un Beks (*Beck*). 1867. gada 13. novembrī Rīgas Rāte Sarkandaugavā izveidoja jaunu iecirkni "Sv. Trīsvienība", kuru iekšlietu ministrs apstiprināja 1869. gada oktobrī [13]. Sarakstē starp Iekšlietu ministriju, Vidzemes kolēģiju, pilsētu un Rīgas ģenerālgubernatoru, kas aizsākās 1870.–1871. gadā, tika apspriests jautājums ne tikai par baznīcas ēkas nodošanu luterāņu draudzei, bet arī par iespēju tajā turpināt pareizticīgo dievkalpojumus [14]. Sarunas ar Vidzemes sociālās aprūpes kolēģiju par Aleksandra Augstumu iestādes baznīcas atvēlēšanu jaundibinātajai draudzei beidzās 1871. gada februārī, bet jūlijā lūgšanu namu pārņēma Sv. Trīsvienības draudzes administrācija. 1871. gada 27. jūnijā par tās pirmo mācītāju tika iecelts Kārlis Froms (*Karl Fromm*). Pastāvīgu Aleksandra Augstumu mācītāju līdz tam finansēja pilsēta; piemēram, zināms, ka igauņu mācītājs līdz 1867. gadam saņēma 66 rubļus un 50 kapeikas gadā, bet Aleksandra Augstumu iestāde viņu apgādāja ar ekipāžu. Bez tam pēc tradīcijas iestādes personas varēja atsevišķi ziedot līdzekļus

draudzei vai tieši mācītājam. Kad Aleksandra Augstumu lūgšanu namu pārņēma Sv. Trīsvienības draudze, nebija vairs nepieciešamības algot atsevišķu mācītāju, jo noteikumi paredzēja, ka draudzes mācītājam ir jāapkalpo arī šis lūgšanu nams.

Draudze strauji palielinājās. Šajā laikā tajā bija jau 7000 lutertīcīgo, bet baznīcā bija tikai 100 sēdvietu, tāpēc baznīcas administrācija nolēma celt jaunu baznīcu. Laikā no 1876. līdz 1878. gadam Sarkandaugavā tika uzcelta jauna Sv. Trīsvienības baznīca, bet lūgšanu namu atdeva atpakaļ iestādei, kas to neizmantoja – tas stāvēja tukšs. Jaunās baznīcas draudze bija liela, mācītājs nesauņēma algu par blakus atrodošās draudzes apkalpošanu. Tas radīja konflikta situāciju: mācītājs varēja pēc savas patikas noturēt vai nenoturēt lūgšanu dievnāmā. Viņš nosūtīja vēstuli iestādes pārvaldei, kas to pārsūtīja Vidzemes kolēģijai 1880. gada 15. februārī. Vēstulē viņš interesējās, kādas attiecības iestāde vēlas uzturēt ar Sv. Trīsvienības baznīcu [15]. Šajos gados pastors Froms izņēmuma kārtā bija piekritis nokristīt noziedzīmušo, kurš bija dzimis Aleksandra Augstumos (tajā bija arī bērnu patversme) [16]. Iestādes pārvalde uzskatīja par savu pienākumu atlīdzināt mācītājam arī par brīvprātīgiem sprediķiem. Pārvalde bija ieinteresēta, lai iestādei būtu pastāvīgs mācītājs, kas apkalpotu apm. 132 slimniekus. Aleksandra Augstumu iestāde ar direktoru E. Rutkovski priekšgalā savā 1880. gada 8. maija vēstulē Vidzemes sociālās aprūpes kolēģijai lūdza atļauju uzcelt jaunu lūgšanu namu, bet veco namu nodot pārvaldei īpašu dievkalpojumu noturēšanai un sanāksmēm [17]. Tomēr notika savādāk.

19. gs. 40. gados daudzi vietējie iedzīvotāji vēlējās pāriet pareizticībā. Tāpēc pareizticīgo baznīcas centieni organizēt Sarkandaugavā īpašu draudzi ar līdzekļu un zemes izdalīšanu dievnama celtniecībai kļuva enerģiskāki. Pēc pareizticīgo baznīcas avotiem, pirmie mēģinājumi šajā virzienā bija saistīti ar pirmā Rīgas pareizticīgo bīskapa Irinarha (Popova) darbību. Citos avotos norādīts, ka nozīme bijusi slavenā pareizticīgo baznīcas vēsturnieka un teologa bīskapa Filareta (D. Gumiļevska, t. s. Filareta I; 1805–1866) centieniem. Rīgas vikāra amatā virsgans stājās 1842. gada 2. jūnijā un ieņēma to līdz 1848. gada novembrim. Ar Sinodes sniegto kredītu viņam izdevās atklāt daudz dievnamu lauku apvidū. "Toties baznīcas celšanai Rīgā līdzekļus iegūt neizdevās. Bija grūtības arī ar zemes iegūšanu šim mērķim. Neraugoties uz to, bīskaps Filarets uzsāka sarunas par baznīcas celšanu Sarkandaugavā" [18]. Baznīcas centienus atbalstīja laicīgā vara, kas parasti uzstāja saimniecisku, pat draudzīgu politiku attiecībā ar baltvāciešiem. Tā, piemēram, savā 1849. gada maija rakstā Sinodei Rīgas ģenerālgubernators (1848–1861) kņazs Aleksandrs Suvorovs norādīja, ka Aleksandra Augstumu iestādēs uzturas līdz pat 150 pareizticīgo, iestāžu tuvumā atrodas arī fabrikas, kurās pastāvīgi strādā ap 600 pareizticīgo strādnieku. Pēc Suvorova domām, reliģisko rituālu veikšana viņiem saistīta ar dažādām grūtībām, tādēļ viņš lūdza Sinodes palīdzību pareizticīgo dievnama un baznīcas draudzes skolas celtniecībai [19]. Šīs rūpes turpināja Filareta pēctecis – jaunizveidotās Rīgas eparhijas galva (1848–1867) arhibīskaps Platons (Gorodeckis), kurš 1849. gada 2. jūlijā atkārtoti vērsās Sinodē ar lūgumu par pareizticīgo dievnama celtniecību Sarkandaugavā. Sinode viņam ieteica saistīties ar

vietējo varu. "Pilsēta ir viņam pretimnākoša un iedala bez atlīdzības zemesgabalu būvei. 1850. gada oktobrī eparhijas pārvalde uzdod izstrādāt arhitektūras projektu un celtniecības tāmi koka baznīcai 300 cilvēkiem" [20]. Lai uzsāktu darbu, savāktie līdzekļi (393 rubļi un 90 kapeiku) izrādījās nepietiekami. Pareizticīgo dievnama celtniecība atkal tika atlikta. Šoreiz vēl uz 20 gadiem. Pēc tam kad Sarkandaugavā tika uzcelta (1876–1878) jauna Sv. Trīsvienības baznīca, vecā ēka palika stāvam tukša. Tālaika pareizticīgo galva (1877–1882) bīskaps Filarets (Filaretovs, t. s. Filarets II) 1. oktobrī uzaicināja tuvākās latviešu un krievu pareizticīgo Pokrovas baznīcas mācītāju (1859/1860–1879) Vasiliju Reinhauzenu, kurš dažkārt noturēja dievkalpojumus arī Aleksandra Augstumu iestādēs, apmeklēt paredzētās baznīcas celtniecības vietu. Reinhauzens konstatēja, ka šis zemesgabals ir jau aizņemts citām vajadzībām: šeit tika uzcelta aptiekas māja, mācītāja māja un luterāņu skola [21]. 1878. gada 10. novembrī virsgans Filarets vērsās pie Vidzemes gubernatora grāfa A. fon Ukskila-Gillenbanda (*Graf Alexander von Uxküll-Gyllenband*) ar lūgumu piekāpties un kopā ar likvidēto baznīcu (ko plānoja pārbūvēt par pareizticīgo dievnamu) atdot arī zemesgabalu, uz kura tā atrodas. Atteikuma gadījumā bija paredzēts izmantot baznīcu par celtniecības materiālu jaunā dievnama būvei [22]. Savu lūgumu Filarets atkārtoja 1878. gada 14. novembrī un 1879. gada 24. augustā [23]. Tomēr Rīgas gubernators atteicās apmierināt lūgumu, motivējot atteikumu ar to, ka Rīgas maģistrāts lūdzis atdot veco ēku evaņģēliski luteriskajiem sprediķiem. Turklāt sociālās aprūpes kolēģija nebija atteikusies no domas tukšajā dievnamā atjaunot starpkonfesionālos dievkalpojumus. Tas negaidīti visu sarežģīja. 1881. gadā Rīgas katoļu baznīcas pārzinis kapelāns Marcinovskis piekrita reizi mēnesī sūtīt uz Aleksandra Augstumiem ksendzu ar noteikumu, lai tur būtu dievkalpojumam atbilstošas telpas un ksendzs apgādāts ar ekipāžu [24]. Luterāņu puse, ko pārstāvēja Sv. Trīsvienības baznīca, ar pilsētas valdes piekrišanu 1884. gada 20. februārī atdeva atpakaļ Aleksandra Augstumu administrācijai slimnīcas baznīcas īpašumu un baznīcas ziedojumus 383 rubļus un 41 kapeiku [25]. Lidz slimnīcas baznīcas nojaukšanai dievkalpojumi nenotika. Pēc Aleksandra Augstumu iestāžu direktora Girgensona ziņām, slimnīcai bijusi tikai lūgšanu istaba, kas atradusies slimnīcas ēkas pagrabstāvā blakus liķu kambarim un morgam [26].

Pēc imperatora Aleksandra II noslepkavošanas 1881. gada 2. martā politiskais klimats valstī acimredzami mainījās no diezgan liberāla uz konservatīvi aizsargājošu, prokrievisko pusi. Tas nevarēja neatspoguļoties Baltijas baznīcu situācijā. Jaunas vēsmas Sarkandaugavas dievnama celtniecībā sākās Rīgas un Mītavas (Jelgavas) bīskapa Donāta (Sokolovs-Bobrinskis) Rīgas laikā (1882–1887). Ar viņa svētību hospitālās Sv. Trīsvienības baznīcas mācītājam protohierējam N. M. Popovam tika uzdots līdzekļu vākšana: gada laikā tika savākti 1860 rubļi. Kopsummā ar agrāksavāktajiem līdzekļiem bija aptuveni 3000 rubļu, bet baznīcas celtniecība atkal tika atlikta, jo maģistrāts atteicās dot jaunu zemesgabalu (agrāk piedāvātais tika apbūvēts), ko bija lūgusi eparhija [27]. Rūpes vainagojās ar panākumiem tikai 1887. gadā, kad bīskaps Arsenijs (Brjancevs) 1888. gada 29. februārī no jauna

vērsās pie Vidzemes gubernatora M. A. Zinovjeva ar lūgumu piešķirt zemesgabalu bez atlīdzības Sarkandaugavas dievnama celtniecībai. Vienlaikus viņš lūdza atļauju nojaukt veco Aleksandra Augstumu lūgšanu namu celtniecības vajadzībām [28]. Galīgā lēmuma pieņemšanā piedalījās daudzas instances – guberņas un pilsētas varas iestādes, Iekšlietu ministrija, valdošā Sinode, pat personīgi imperators. Protestiem pievienojās dziednīcas administrācija. Piemēram, galvenais ārsts Girgensons savā aicinājumā Vidzemes sociālās aprūpes kolēģijai (ēkas īpašnieci) 1889. gada 9. martā lūdza saglabāt veco ēku liķu kambara vajadzībām, kas kopā ar morgu un sekciju telpu tajā laikā atradās trīsstāvu ēkas pagrabā zem sieviešu psihiatrijas nodaļas, kas, pēc direktora domām, izraisīja slimnieču psihiskā stāvokļa pasliktināšanos [29]. Tomēr kolēģija 1888. gada martā atbalstīja vecā neizmantojamā lūgšanu nama nojaukšanu jaunas celtniecības vajadzībām. Turklāt pamatojumā bija minēts, ka "...tā projektēšana (t. i., vecās baznīcas nojaukšana – V. K.) pareizticīgo dievnamu izbūvei vairāk atbilst tam mērķim, ko bija paredzējuši šā nama dibinātāji" [30]. To netieši apstiprināja 1887. gada 28. novembra "Rīgas Vēstnesī" agrāk izteiktais apgalvojums, ka Aleksandra Augstumu iestāžu dibinātājs cars Aleksandrs I pavēlējis piešķirt noteiktu naudas summu liela pareizticīgo dievnama celtniecībai [31]. Kolēģija uzlika par pienākumu Pareizticīgo valdei ar Arseniju priekšgalā organizēt vecā lūgšanu nama nojaukšanu uz sava rēķina, kā arī bez atlīdzības noturēt dievkalpojumus "Aleksandra Augstumu iestāžu personālam un iemītniekiem" [32]. Pēc saskaņošanas ar varas instancēm projekts tika piedāvāts bīskapam. Tā paša gada 10. aprīlī tika saņemta viņa piekrišana [33]. Punktu šai lietai pielika imperators Aleksandrs III. Cars, kas vienmēr bija iestāties par pareizticības interesēm, 1888. gada 8. jūlijā izdeva rīkojumu (ukazu) nākt pretī Rīgas eparhijas vēlmēm vecās ēkas nojaukšanas lietā, par ko tika ziņots Iekšlietu ministrijai 19. jūnija rakstā Vidzemes gubernatoram [34]. Pilsēta bija spiesta piekāpties un atbalstīt celtniecības ideju. Iedalītais zemesgabals atradās nedaudz tālāk no Aleksandra Augstumu iestādēm blakus Milgrābenes (Milgrāvja) dzelzceļa stacijai ar tādu pašu nosaukumu – Aleksandra Augstumi (tagad Sarkandaugava) [35]. Vecās slimnīcas baznīciņas ēka tika nojaukta jaunās būves vajadzībām. Virsgana Arsenija 1888. gada 24. augusta rakstā, kas adresēts Vidzemes kolēģijai, tiek runāts par ēkas pieņemšanu un pazīstamā latviešu Debesbraukšanas pareizticīgo baznīcas mācītāja (1879–1909) virspriestera Andreja Kangera [36] paredzēto tikšanos ar kolēģijas pārstāvi [37]. Norādītajā vietā tika uzcelta līdz pat šai dienai pastāvošā koka ēka – Preobraženska baznīca. Tā tika iesvētīta 1890. gada 5. maijā, izveidojot arī pareizticīgo draudzi. Tikai 1906. gadā dziednīcas teritorijā jaunajā vienstāva mūra ēkā izvietoja "kapelu, sekcijas un liķu kambaru", kā arī ierīkoja ūdens padevi [38]. Tā Aleksandra Augstumu dievnama vēsture atgriezās pie saviem pirmsākumiem – lūgšanu istabas. Īpaši tika apmaksāti Rīgas baznīcu pakalpojumi par slimnīcas kapu sakārtošanu un apbedījumiem. 1905. gadā proporcionāli dažādu konfesiju mirušo skaitam (to vidū katoļi bija mazākumā), Sv. Trīsvienības baznīcas pārzinim pastoram Trejam un Preobraženska baznīcas

pārzinim mācītājam Baranovam katram tika izmaksāti 35 rubļi, bet Rīgas katoļu baznīcas pārzinim Afanasovičam – 30 rubļi [39]. 1930. gadā kapela slimnīcas dokumentos apzīmēta kā ēka Nr. 13 ar 200 kvadrātmtru lielu platību [40]. Vēl pirms tam, 1928. gadā, tika nojaukta bijušajai slimnīcas baznīcai piederoša maza kapliča, kas bija celta kā piebūve uz ietves pie slimnīcas mūra žoga Aptiekas ielas pusē un paredzēta ziedojumiem. 20. gados tajā atradās piecas svētbildes, uz jumta – krusts. Ilgus gadus piebūve bija bez uzraudzības, tās logi izsisti, tāpēc ar Garīgo lietu pārvaldes un Veselības departamenta lēmumu tā tika nojaukta, bet relikvijas pārvietotas uz slimnīcas morgu. Pēc Otrā pasaules kara kapela un slimnīcas kapi tika slēgti. Pati ēka pagājušā gadsimta 60. gados pārbūvēta par divstāvu ēku. Līdz neseniem laikiem tajā atradās laboratorija, bet pirms tam – darba terapijas darbnīcas, dienas stacionārs. Celtniecības vajadzībām tika nojaukta neliela veca koka ēka (galdniecība), kuru daži toreizējie darbinieki vēl šodien sauc par bijušo slimnīcas kapelu. Kapelas atdzimšana Rīgas Psihoneiroloģiskajā slimnīcā attiecināma uz 20. gadsimta 70. gadu beigām–80. gadu sākumu. Kluba ēkā bija lūgšanu istaba ar latviešu tēlnieka I. Vasiļjeva-Penerdži (1940–1997) veidoto krucifiksu (pēc tālaika galvenās ārstes Z. Sočņevas mutiskas liecības). Kopš 20. gadsimta 90. gadiem pie smagi slimiem un mirstošiem pacientiem kādu laiku regulāri tika aicināts luterāņu mācītājs. Mūsdienās luterāņu dievkalpojumi ar Sarkandaugavas Sv. Trīsvienības luteriskās baznīcas mācītāja piedalīšanos notiek īpašajā jaunā kluba telpā. Pēc radu un tuvinieku vēlēšanās pie pacientiem epizodiski tiek aicināti arī citu konfesiju mācītāji. Līdz pat šim laikam smagos un nevarīgos pacientus svētdienās regulāri apmeklēja Rīgas Sv. Tījādības Sergija pareizticīgo sieviešu klostera mūķenes.

Aleksandra Augstumu dievnama "mazā" vēsture ir ierakstīta "lielās" pasaulīgās vēstures, arī baznīcas, kontekstā. Reizē ar šauri konfesionāliem faktiem tajā izpaudās vēl daudzi citi – demogrāfiskais, ekonomiskais, etnokulturālais, politiski sociālais un medicīniskais faktors. Dievnama, kā arī visas iestādes tapšanā un pastāvēšanā liela loma bija labdarībai. Dievnamā kalpoja dažādu konfesiju mācītāji. Rodoties luterāņu draudzei, un it īpaši pēc tam, kad 1878. gadā Sarkandaugavā tika uzcelta liela luterāņu baznīca, slimnīcas dievnama nozīme arvien samazinājās līdz pat tā likvidēšanai ilgi pirms pašas ēkas nojaukšanas pareizticīgo draudzes labā. Jau kopš 19. gs. 70. gadu beigām baznīcas dzīve tajā pamira, bet, sākot ar 20. gs. 80. gadiem, lūgšanas notika vairs tikai kapelā.

Vēres

1. LVVA, 30. f., 1. apr., 2311. l., 56. lp.
2. Sarkandaugavas Evaņģēliski luteriskai draudzei 130 gadu jubileja. *Svētdienas Rīts*, 1999.30.X.
3. Васильев Ю. *Классицизм в архитектуре Риги*. Рига: 1961, с. 322.
4. LVVA, 30. f., 1. apr., 2311. l., 56. lp., 4; *Rigische Stadtblaetter fuer das Jahr 1826*. Riga: S. 177–178.

5. Шалфеев Б. 100-летие психиатрической лечебницы на Александровской высоте (Историческая справка). *Сегодня*, 21 сентября 1924; *Stadtblaetter fuer das Jahr 1826*. Riga: S. 177.
6. Kuzņecovs V. Labdarības loma psihiatriskās aprūpes tapšanā Latvijā: Aleksandra Augstumiem – 180. // *Acta Medico-Historica Rigensia*. Vol. VII (XXVI). Rīga: 2005, 187. lpp.
7. LVVA, 30. f., 2. apr., 8. l., 3. lp. (op); LVVA 30. f., 2. apr., 7. l., 35. lp. (op), 36.
8. LVVA, 30. f., 1. apr., 2311. l., 40. lp.
9. Turpat, 97., 98. lp.
10. Turpat, 57. lp.
11. Дёмина Н. Д. *Рижская Преображенская Церковь*. Исторический очерк. Рига: 2005, с. 11–12.
12. LVVA, 30. f., 1. apr., 2311. l., 56. lp.
13. Turpat.
14. Turpat, 21.–22., lp., 24. lp.
15. Turpat, 57. lp.
16. Turpat, 73. lp.
17. Turpat, 58. lp.
18. Дёмина, see ref. 11, с. 14; Захарьят, Н. По замыслу Петра. *Суббота*, 2009, 13–19 марта.
19. LVVA, 30 f., 1. apr., 2311. l., 42. lp.
20. Turpat; Дёмина, see ref. 11, с. 14–15.
21. LVVA, 30. f., 1. apr., 2311. l., 42. lp.
22. Turpat, 38., 40. lp.
23. Turpat, 43.–44. lp.
24. Turpat, 74. lp.
25. Turpat, 93. lp.
26. Turpat, 97.–99. lp.
27. Дёмина, see ref. 11, с. 15.
28. LVVA, 30. f., 1. apr., 2311. l., 96. lp.
29. Turpat, 97.–98. lp.
30. Turpat, 100. lp.
31. Turpat, 94. lp.
32. Turpat, 100. lp.
33. Turpat, 102. lp.
34. Turpat, 110. lp.
35. Дёмина, see ref. 11, с. 17.
36. Purviņš K. *Pirmās pareizticīgo latviešu draudzes vēsture*. Rīga: 1929, 29.–30. lpp.
37. Дёмина, see ref. 11, с. 18; Иоаким (архим.), Плисс, В. *Преосвященный Арсений (Брянцев) – архиепископ Рижский и Митавский*. Рига: 1897, с. 195.

38. Отчет Лифляндского Приказа общественного призрения за 1907 г. Citēts rēs: Сочнева З. Г. Рижской Республиканской психиатрической больнице 150 лет. // *Психиатрия, невропатология и нейрохирургия*. Ч. 1. Рига: 1974, с. 16
39. LVVA, 30. f., 1. apr., 4019. l., 60. lp.
40. LVVA, 4578. f., 4. apr., 384. l., 25. lp.
41. LVVA, 1370. f., 1. apr., 917. l., 2., 4., 6., 8. lp.

A History of the Alexander Height Asylum Church in Riga (Summary)

By *Vladimirs Kužņecovs*

The small wooden structure was constructed over the course of two years between 1824 and 1826. The church was designed by the city architect J. A. Spazier, and consecrated in 1826 upon its completion. Its predecessor, a chapel in one of the asylum's buildings, was opened in 1824, the same year as the asylum itself. The city granted land for the building, while ecclesiastical items (e. g., silver crucifix and baptismal font, New Testament book with ornamented covering, church bell) mostly were donated by private supporters. Services were conducted in four languages (Latvian, Estonian, German, and Russian) by priests and clergy of the different confessions. The majority of prisoners were Lutherans and Orthodox. The parish included not only local residents and factory workers living in the general community, but those with special needs living in charitable residential facilities on the hospital grounds: general medical patients, persons with mental disorders, prisoners, and inhabitants of almshouse (elderly, children, disabled persons, etc). Special needs residential care represented an important service of the asylum as a charitable institution. In 1878 Holy Trinity Church, a large, new Lutheran church was built close to the asylum. After merging with this new parish, the Alexander Height Asylum Church gradually declined in importance. In 1899 it was closed and demolished, and the debris was used to build a small Orthodox church near the asylum. Its church was replaced by the chapel that was closed after the Second World War, and renewed in 1990's.

Vladimirs Kužņecovs, *Dr. med.*
LU Medicīnas fakultāte
Tālr. 67080204